

2.15. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

STATE SUPPORT FOR YOUTH ENTREPRENEURSHIP UNDER MARTIAL LAW

Інна Гриценюк

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0003-0317-3620>
grihenokinka@ukr.net

Inna Hrytseno

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Senior Researcher at the
Professional Career Laboratory of the Institute
of Vocational Education of the
NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-0317-3620>
grihenokinka@ukr.net

Висвітлено особливості молодіжного підприємництва в Україні та державної підтримки учнівської молоді в умовах воєнного стану. Молодіжне підприємництво розглядається як ключовий фактор економічного відновлення післявоєнної України. Обговорюються різні ініціативи, спрямовані на підтримку молодіжного підприємництва, із залученням як державних установ, так і неурядових організацій. Крім того, підкреслюється потенціал для молодих підприємців постійно оновлювати свої навички та знання, щоб відповідати сучасним стандартам.

The article highlights the peculiarities of youth entrepreneurship in Ukraine and state support for students under martial law. Youth entrepreneurship is seen as a key factor in the economic recovery of post-war Ukraine. Various initiatives aimed at supporting youth entrepreneurship are discussed, involving both government agencies and non-governmental organisations. In addition, the potential for young entrepreneurs to continuously update their skills and knowledge to meet modern standards is highlighted.

Ключові слова: молодіжне підприємництво, державна підтримка, учнівська молодь, економічне відновлення в умовах воєнного стану.

Keywords: youth entrepreneurship, state support, student youth, economic recovery, martial law.

В умовах воєнного стану, коли рівень безробіття зростає, офіційна зайнятість знижується, а бідність у південних та східних регіонах України зростає, можливості для працевлаштування та отримання доходу стають дефіцитними. У цьому контексті ми вважаємо, що потенціал молодого покоління для покращення свого матеріального становища полягає у підтримці та розвитку молодіжного підприємництва. Молодіжне підприємництво відіграє вирішальну роль у підвищенні рівня зайнятості серед учнівської молоді, а також у створенні нових малих підприємств та додаткових робочих місць. Тому існує потреба у більш прагматичних програмах підтримки та розвитку

молодіжного підприємництва. Ця форма підприємництва є ключовою для відновлення економіки України після війни. У сучасну епоху інновацій та діджиталізації учнівська молодь особливо добре розбирається в нових технологіях. Вони швидко адаптуються до змін, легко сприймають нові продукти та відкриті до сучасних тенденцій, які постійно розвиваються. Чуйність до інновацій та відсутність консерватизму роблять їх активними учасниками молодіжного підприємництва.^{522,523}

В умовах жорсткої ринкової конкуренції, зумовленої поступовим відновленням європейських економік після економічної кризи, а також політикою імпортозаміщення, глобалізацією та новими міграційними стратегіями України, зростає потреба в проактивних і відповідальних громадянах, здатних вирішувати проблеми, пов'язані з професійним розвитком і самозайнятістю. Все більше молодих людей розглядають можливість започаткування власного бізнесу, щоб покращити своє фінансове становище. Молодіжне підприємництво є життєво важливим для економік провідних країн, зокрема, як вирішення зростаючої проблеми безробіття серед учнівської молоді. Однією з ключових тем останніх заяв українського уряду є необхідність модернізації країни, розбудови інноваційної економіки та розвитку молодіжного підприємництва. Спираючись на досвід зарубіжних країн, молодіжне підприємництво розглядається як ключовий рушій економічного зростання.^{524,525}

Молодіжне підприємництво відіграє ключову роль у вирішенні соціально-економічних проблем, таких як створення робочих місць, зниження рівня безробіття та підготовка кваліфікованих робітників. Для розширення можливостей та посилення впливу молодіжного підприємництва необхідно повністю використовувати його потенціал. Сьогоднішня молодь та її підприємницькі ініціативи формуватимуть імідж країни в наступному десятилітті, а майбутнє економічне

---

⁵²² Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., & Теловата, М. Т. (2022). *Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану: практичний порадник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/735025>

⁵²³ Базиль, Л. А., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., Теловата, М. Т., & Тітова, О. А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: довідник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733742>

⁵²⁴ Алексеева, С. В., Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Закатнов, Д. О. (Ред.), Орлов, В. Ф., & Сохацька, Г. В. (2023). *Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: монографія*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/735406/>

⁵²⁵ Капліна, А. І. (2020а). Молодіжне підприємництво – перспективний шанс для молоді. *Агросвіт*, 19–20, 47–50. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.19-20.47>

зростання та розвиток країни значною мірою залежатиме від прогресу сучасного молодіжного підприємництва.⁵²⁶

Основною проблемою, з якою стикається Україна в останні роки, є безробіття серед учнівської молоді, на чому неодноразово наголошував Президент у своїй промові до 2022 року. Понад 40 % української молоді шукають роботу за кордоном через фінансовий песимізм та невпевненість у своїх економічних перспективах всередині країни, тим самим віддаючи свій потенціал іншим країнам. Ми вважаємо, що одним із способів протистояти цій тенденції є підтримка молодіжного підприємництва різними способами. Молодіжне підприємництво не лише відкриває перед молодими людьми перспективне майбутнє з точки зору працевлаштування, але й сприяє економічному зростанню країни, створюючи підприємства, які сплачують податки, що в кінцевому підсумку допомагає зміцнити національну економіку. Розвиток молодіжного підприємництва має розглядатися як ключовий пріоритет в економічній політиці держави.⁵²⁷

Огляд останніх досліджень і публікацій свідчить про значну увагу до залучення учнівської молоді до підприємництва. Ряд науковців, серед яких Т. Збрицька, Ю. Щотова, А. Левченко та І. Думанська, заклали підґрунтя для вирішення деяких питань у цій сфері. Теоретичний внесок у розв'язання проблем зайнятості учнівської молоді зробили такі вчені-економісти, як Е. Лібанова, А. Колот, І. Демченко, М. Долішній, В. Петюх, О. Грішнова.

Проблемам залучення учнівської молоді до молодіжного підприємництва присвячені численні наукові та публіцистичні статті, а також програмні документи. Фундаментальні напрацювання у вирішенні цих питань зробили такі науковці, як С. Голубка, І. Думанська, О. Дмитраш, Т. Збрицька, О. Романська, А. Капліна, Н. Краус, К. Краус, А. Левченко, О. Манжура, О. Марченко, В. Осецький, К. Черевко, С. Черненко, К. Шкурупій та А. Шкварко. Крім того, теоретичний внесок у вирішення проблем виховання особистісних якостей, необхідних для підприємницької діяльності, зокрема формування підприємницької компетентності, досліджували

⁵²⁶ Закатнов, Д. О. (ред.), Байдулін, В. Б., Ваніна, Н. М., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Закатнов, Д. О., & Савченко, М. О. (2023). *Консультавання здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва для повоєнного відновлення економіки України: методичний посібник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738714/>

⁵²⁷ Kraus, K., Kraus, N., & Osetskyi, V. (2023). Молодіжне підприємництво та політика підтримки молоді в умовах воєнного стану. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(11), 151–164. <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/191>

С. Алексєєва, Л. Базиль, В. Байдулін, І. Гриценок, Л. Єршова, Д. Закатнов, Г. Сохацька, В. Орлов, В. Радкевич. Незважаючи на це, залишаються питання щодо ефективності інструментів розвитку державної підтримки учнівської молоді, прямого та опосередкованого впливу цієї підтримки на покращення зайнятості учнівської молоді в умовах воєнного стану, а також визначення першочергових заходів для подолання перешкод, що стримують стрімке зростання українського молодіжного підприємництва.

Малий бізнес, започаткований молодими людьми, має унікальну здатність швидко реагувати на запити споживачів, виробляючи нішеві продукти або надаючи спеціалізовані послуги для певних сегментів ринку. Однак, як зовнішні, так і внутрішні соціально-економічні фактори в нашій країні створюють низку об'єктивних та суб'єктивних викликів, що перешкоджають розвитку молодіжного підприємництва. Серед них – відсутність досвіду роботи у молодого покоління, що призводить до зниження професійного рівня, недостатній розвиток системи фінансування бізнес-проектів, що зумовлює слабку фінансову базу. Крім того, спостерігається відсутність комплексної законодавчої бази для молодіжного підприємництва в поєднанні з високими податковими та кредитними ставками. Обмежена увага ЗМІ до ресурсів, які інформують учнівську молодь про наявні програми підтримки молодіжного підприємництва, а також корупція та поширена «тіньова» економіка також створюють перешкоди. Якість бізнес-освіти часто є низькою, а освітні програми не відповідають вимогам економічного ринку. В країні також бракує сильної бізнес-культури та ефективного механізму співпраці між бізнес-освітою та промисловістю для сприяння інноваційному розвитку.^{528,529} Учнівська молодь, як найбільш динамічна частина суспільства, швидко адаптується до змін та сприймає їх позитивні аспекти, що надає їй більший потенціал та можливості займатися підприємницькою діяльністю порівняно з іншими віковими групами.

Розвиток молодіжного підприємництва вважається одним з найбільш перспективних і важливих аспектів економічної політики країни. Однак наразі цей процес відбувається повільними темпами, що

⁵²⁸ Гриценок, І. А. (2023). Педагогічні умови, форми і методи організації консультування з молодіжного підприємництва у ЗП(ПТ)О в період воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України. *Colloquium-journal*, 25(184), 3–7. <https://lib.iitta.gov.ua/739988>

⁵²⁹ Гриценок, І. А. (2024с). Особливості формування змісту консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва. У В.О. Радкевич (ред.). *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* (с. 113–117): матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної) (Київ, 26 лютого-7 березня). ІПО НАПН України.

ускладнюється викликами та ризиками, спричиненими війною. У сучасному українському суспільстві учнівська молодь є ключовим компонентом, що представляє інтелектуальний потенціал та слугує рушійною силою економічного прогресу. В силу різних об'єктивних чинників вона має більшу схильність і готовність до змін порівняно з іншими верствами населення. Завдяки своїм амбіціям, підприємницьким навичкам та вродженому потенціалу учнівська молодь здатна суттєво покращити соціально-економічний простір та відродити національний і культурний дух України в найближчому майбутньому. Особливо у військовий та післявоєнний час учнівська молодь відіграватиме ключову роль у формуванні майбутнього країни.⁵³⁰

Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», до молодіжної демографічної групи належать громадяни віком від 14 до 35 років. Крім того, 42,5 % молодих людей в Україні вважають, що професії «бізнесмен» та «підприємець» входять до п'ятірки професій, які відкривають шлях до успіху в житті.⁵³¹

В силу свого віку молоді люди часто опиняються в перехідному періоді суспільного розвитку, проходять ідеологічне, моральне та професійне становлення, шукають своє місце в системі суспільних відносин. Вони активно шукають шляхи інтеграції в суспільство, керуючись прагненням до економічної незалежності від батьків, самостійності у прийнятті рішень, самореалізації та самоствердження як для себе, так і в очах інших. Така динаміка сприяє їхній підвищеній активності в різних сферах життя.⁵³²

У сучасну епоху глибоких трансформацій, коли старі цінності зникають і з'являються нові, вищого порядку, серед учнівської молоді помітний зсув у бік більш практичних, повсякденних турбот. Їхні основні життєві цінності тепер зосереджені на поліпшенні матеріального добробуту, підвищенні побутового комфорту, збереженні здоров'я та створенні нової, більш якісної структури сім'ї. Водночас тиск на задоволення зростаючих потреб та елементарна боротьба за виживання в умовах воєнного стану часто змушують їх йти

⁵³⁰ Смиринський В. В., & Дмитраш О. П. (2020). Організаційні проблеми молодіжного підприємництва в системі державних контрактних відносин. *Економіка та держава*, 12, 27–29.

⁵³¹ Kraus, K., Kraus, N., & Osetskyi, V. (2023). Молодіжне підприємництво та політика підтримки молоді в умовах воєнного стану. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(11), 151–164. <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/191>

⁵³² Капліна, А. І. (2020b). Молодіжне підприємництво: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*, 11. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8312>

на компроміси, послаблюючи етичні, ментальні та моральні аспекти їхнього інноваційного потенціалу.

Стало очевидним, що ціннісно-нормативні моделі багатьох молодих людей не збігаються з тими, які необхідні для просування суспільства до нового етапу цивілізації. В існуючих соціальних рамках учнівська молодь схильна відтворювати існуючу реальність і підтримувати панівні соціокультурні норми, незважаючи на те, що її інноваційний потенціал має вирішальне значення для соціокультурного оновлення країни. Молодіжне підприємництво невід'ємно пов'язане з ризиком, оскільки молоді люди, які втілюють роль інноваторів, стикаються з ризиком у виборі цілей, методів та засобів реалізації. Це може призвести до невизначеності або навіть порушення соціальних процесів, що вимагає підвищеного почуття відповідальності.

Однак інновації серед учнівської молоді стримуються не відторгненням ідей, а нездатністю модернізувати засоби їх досягнення. У зв'язку з цим ризик, пов'язаний з інноваціями, стає рушійною силою як особистого, так і суспільного розвитку. Подвійна природа ризику вимагає не лише наполегливості, але й глибокого розуміння розвитку суспільства.

Сучасне середовище для розвитку інноваційного потенціалу учнівської молоді з метою сприяння молодіжному підприємництву формується під впливом кількох факторів. Одним із ключових факторів є поточний стан інноваційного та цифрового розвитку України, який впливає на інституційне середовище країни. Крім того, матеріальна незахищеність значної частини українських громадян перешкоджає ефективному розвитку інноваційного потенціалу учнівської молоді в рамках системи професійної та вищої освіти. Така ситуація підкреслює необхідність переоцінки змісту освіти з метою кращої підготовки майбутніх бізнес-лідерів до конкурентного ринкового середовища із застосуванням нових інформаційних технологій та інноваційних методів навчання.

Іншим викликом є постійний «відтік мізків» молодих фахівців, які залишають країну, що виснажує кваліфікованих робітників. Крім того, безробіття залишається високим серед випускників з економічною та юридичною освітою, оскільки нинішнє економічне та правове середовище не сприяє самозайнятості та підприємництву. До цього додається загальний низький рівень соціокультурного розвитку учнівської молоді, що відображає пасивність і небажання взаємодіяти

з суспільством, а це, в свою чергу, обмежує їхній потенціал для творчого та різнобічного зростання.

Зростання популярності та попиту на молодіжне підприємництво підкреслюється різними ініціативами по всій Україні, які регулярно запускаються різними установами. Яскравим прикладом є лабораторія професійної кар'єри Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України. З 29 січня по 2 лютого 2024 року наукові співробітники викладали модуль *«Розвиток кар'єрно-підприємницької компетентності у здобувачів професійної освіти»* для педагогічних працівників професійної (професійно-технічної) освіти та фахових коледжів. Модуль передбачав формування цілісного і системного розуміння закономірностей щодо розвитку особистості на етапі набуття професійної освіти стосовно планування і реалізації професійної кар'єри; оволодіння технологіями забезпечення професійно-особистісного розвитку та формування кар'єрної компетентності учнів ЗП(ПТ)О та фахової передвищої освіти; оволодіння сучасними технологіями консультування з молодіжного підприємництва та формування фінансової грамотності майбутніх підприємців.

У листопаді 2024 року в межах виставки «Освіта та кар'єра-День студента» буде проведений круглий стіл: «Консультування з молодіжного підприємництва у закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України». Під час заходу буде розглянуто важливість якісного профорієнтаційного консультування як інструменту підготовки учнів закладів професійної освіти до молодіжного підприємництва, зосереджено увагу на унікальних викликах підготовки таких учнів в умовах воєнного стану та ролі підприємництва у відновленні економіки України у повоєнний період.

За підтримки проєкту «СпівДія» перетворилася на платформу, яка об'єднує різних стейкхолдерів молодіжної політики, зокрема обласні молодіжні центри, молодіжні ради та громадські організації, інтегруючи різні інструменти для розвитку молоді. Молоді люди зараз більш готові йти на ризик і мають високу мотивацію, а держава докладає зусиль для підтримки їхніх ініціатив. Незважаючи на воєнний стан в Україні, з'являються численні ініціативи, які допомагають як підприємцям-початківцям, так і досвідченим підприємцям розробити ефективні бізнес-стратегії. За останні роки з'явилося багато шкіл підприємництва, які пропонують молодим підприємцям необхідні

знання в таких ключових галузях, як економіка, маркетинг, бухгалтерський облік та фінанси. Отримавши теоретичну базу, вони закріплюють свої знання на майстер-класах або під наставництвом більш досвідчених власників бізнесу. Крім того, професійні стажування за кордоном пропонують молодим амбітним підприємцям можливість отримати цінні навички та знання від досвідчених підприємців, які керують малим бізнесом в інших країнах. Цей досвід також сприяє налагодженню зв'язків між досвідченими підприємцями та молодими новаторами, заохочуючи співпрацю та обмін новими бізнес-ідеями з іноземними партнерами.⁵³³

Наразі в Україні відсутній ефективний законодавчий механізм, який би гарантував молодим фахівцям перше робоче місце. Тому вкрай важливо перейняти досвід розвинених країн і створити можливості для молодого покоління займатися самозайнятістю. Розвиток сильної ринкової економіки невіддільний від ефективного функціонування підприємницької діяльності, що вимагає створення умов, які б заохочували до підприємництва всі верстви населення, з особливим акцентом на учнівську молодь.^{534,535}

Підприємницькі починання, ініційовані молодими людьми, мають значний позитивний вплив на соціально-економічний розвиток країни, просуваючи інновації та вирішуючи проблеми зайнятості учнівської молоді. Молоді люди особливо вправно реагують на запити споживачів, виробляючи масові унікальні продукти або пропонуючи спеціалізовані послуги в межах певних сегментів ринку. Сучасна учнівська молодь є високоосвіченою, і її знання залишаються актуальними. Їхнє креативне та адаптивне мислення підвищує конкурентоспроможність бізнесу та підтримує рух до оцифрування.⁵³⁶

Стаття 8 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» визначає державну підтримку молодіжного підприємництва та підприємницької

⁵³³ Юр'єва С. Ю., & Шкурупій К. В. (2021). Молодіжне підприємництво: вплив на розвиток регіону у контексті створення бізнес-спільнот. *Eprints.kname.edu.ua*. <https://eprints.kname.edu.ua/57792/>

⁵³⁴ Гриценко, І. А., & Єршова, Л. М. (2022). Інтерактивні форми й методи підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності. *Професійна педагогіка*, 1(24), 81–90. <http://lib.iitta.gov.ua/731901/>

⁵³⁵ Hrytsenok, I. (2021). Pedagogical technology of entrepreneurial competence development of future qualified personnel in the project activity process. *Professional Pedagogics*, 1(22), 23–31. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.22.23-31>

⁵³⁶ Kraus K., & Kraus N. (2023). *The nature of digital transformation. Energy of the economy. How to feel, understand and use it: Scientific monograph*. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-287-6>

діяльності. Держава заохочує та сприяє розвитку підприємницьких ініціатив серед молоді, в тому числі шляхом створення молодіжних бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, які надають навчальні, інформаційні та консультаційні послуги молодим підприємцям-початківцям. Для цього розробляються та впроваджуються різні заходи, такі як надання довгострокових пільгових кредитів, забезпечення доступу до виробничих потужностей, страхування комерційних ризиків. Крім того, місцеві органи влади мають можливість зменшити реєстраційні збори для підприємств, заснованих молодими людьми та молодіжними організаціями, що фінансуються з місцевого бюджету.

Молодіжне підприємництво має бути пріоритетом для всіх державних інституцій, оскільки воно відіграє вирішальну роль у формуванні середнього класу, забезпеченні молоді робочими місцями та створенні підґрунтя для соціальної та економічної стабільності. Зростання молодіжного бізнесу може слугувати каталізатором інноваційного та цифрового розвитку міст, населених пунктів та країни в цілому.

В Україні молодіжне підприємництво визначається як економічна діяльність молодих людей, спрямована на реалізацію економічних інтересів, прояв творчого потенціалу та самореалізацію. Цей підприємницький дух є важливим для забезпечення короткострокової зайнятості учнівської молоді та створення умов, які посилюють економічну, соціальну, ресурсну та демографічну функції держави. Ми вважаємо, що всі державні установи, включаючи Державну службу зайнятості, Міністерство освіти і науки України та Національну державну службу, повинні продовжувати активно співпрацювати з громадськими організаціями. Ця співпраця має бути спрямована на підвищення якості освіти, сприяння ефективному працевлаштуванню, просування молодіжних ініціатив та підтримку молодих талантів, а також забезпечення професійного розвитку та перепідготовки у разі потреби. Молодіжне підприємництво може стати значним рушієм інноваційного та цифрового розвитку в малих, середніх та великих містах, а також у всій країні. Зазираючи у післявоєнний період, ми пропонуємо державним установам продовжувати тісно співпрацювати з громадськими організаціями з метою підвищення якості освіти, сприяння ефективній зайнятості, підтримки молодіжних ідей, плекання молодих талантів та надання

можливостей для підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки за потреби.

Аналіз різних підходів до стимулювання молодіжного підприємництва показує, що підтримка надається за багатьма напрямками, включаючи фінансову допомогу, консультаційні послуги, інформацію, інфраструктуру та освіту. Реалізація цих ключових напрямів державної підтримки молодіжного підприємництва сприятиме появі нового покоління підприємців – динамічних, ініціативних особистостей, здатних відігравати вирішальну роль у розвитку бізнесу, економіки та соціального прогресу в сучасній Україні. Ефективне використання підприємницького потенціалу учнівської молоді також сприятиме зміцненню позицій України у світовій економіці.^{537,538,539}

Для сприяння молодіжному підприємництву необхідно створити спеціалізовані навчальні програми, які б навчали основам бізнесу, широко залучати учнівську молодь до підприємницької діяльності та підвищувати інтерес до підприємництва в молодіжному середовищі. Крім того, необхідно покращити доступ до інформації про програми державної підтримки, надати можливості для отримання практичного досвіду або стажування в бізнесі, а також навчити молодих підприємців комплексним маркетинговим навичкам, які допоможуть їм просувати свої підприємства.

⁵³⁷ Гриценко, І. А. (2024b). Основні форми й методи консультування майбутніх кваліфікованих робітників з молодіжного підприємництва. У *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій* (с. 74–78): матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Глухів.

⁵³⁸ Гриценко, І. А. (2024d). Форми й методи консультування з молодіжного підприємництва. У *Технологічна і професійна освіта* (с. 228–230): проблеми і перспективи: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, м. Глухів.

⁵³⁹ Гриценко, І. А. (2024a). Механізми зворотного зв'язку в консультуванні здобувачів професійної освіти з питань молодіжного підприємництва. У *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації* (с. 422–427): матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя.